

Adder

IVN-afdeling
Westerveld

Verschijnt tweemaal per jaar

Juli 2019 , jaargang 27, nr 1

IVN-Westerveld

Bestuursleden

Guido Nijland	voorzitter
vacature	secretaris
Ria Duiven	penningmeester
Marja Generaal	algemeen bestuurslid
Roel Pepping	algemeen bestuurslid

Secretariaatsadres: IVN – afd. Westerveld
p/a Guido Nijland
postadres: Tolweg 8
7991 TC Geeuwenbrug
telefoon: 0521 345635
e-mail: info@ivn-westerveld.nl
Internet: www.ivn-westerveld.nl

Redactie:

Janke Santing, Nelleke Jintes, Adri van der Weyde, Marianne Miltenburg, Jan Nijman

Bronvermelding foto's: Mariken Hornman, Neleke Jintes, Okko Vos, Albert Raven, Jan Nijman, Flickr, pixabay.com

Mailen met de redactie: redactie@ivn-westerveld.nl

In deze Adder:

Van het bestuur	4
Korte cursus Natuur in de berm	5
Wolf of jager?	7
De adderwal bij Astron	10
De dierentuin	11
Natuurkoffer brengt voor ouderen de natuur van buiten naar binnen	12
Held in het veld: Ans Lutgerink	13
Spaanse koeien in Drents-Friese Wold	16
Natuurgidsenopleiding in Assen	17
Junior rangers op het ecoduct	18
Eikenprocessierups	18
Seizoensafsluiting op het Holtingerveld	19
Slootjesdag	20
Vleermuizenexcursie	22
Botanische reiservaringen uit Kirgizië	22

IVN-Westerveld Adder

Voorwoord

De zomervakantie is begonnen. Op vrijdagavond 27 juni hebben we als IVN-afdeling het seizoen afgesloten bij het Holtingerveld en Havelterberg. Deze Adder had al lang in de bus moeten liggen bij onze leden, maar de laatste pagina's waren nog niet ingevuld. Nu ik net weer een paar dagen terug ben van een indrukwekkende reis naar Kyrgyzstan, wist ik wel hoe ik die laatste witte pagina's kon vullen. Mijn hoofd zit nog vol met indrukken.

Als redactie hadden we bedacht aandacht te besteden aan dieren: dieren in de tuin in het bos en in de sloot. Zo kun je lezen over de wolf en de Sayaguesa-koe. En we hebben foto's opgenomen van de succesvolle slootjesdag die we op zondag 16 juni organiseerden op het strandje bij de Oude Vaart in Uffelte.

Ik wens jullie veel leesplezier

Jan Nijman

Van het bestuur

Het is nog steeds wat onwennig dat het huidige ploegje de bestuurstaken heeft overgenomen van het vorige bestuur met de geoliede machine van Mariken en Ans als motorblok. Het is nog wat zoeken en we ontberen nog een secretaris. Gelukkig verricht Ans nog wat hand en span (verzend) diensten en zal ze het nieuwe bestuur wegwijzen maken in Procurios (het landelijke computersysteem dat voor ons het werk makkelijker maakt).

Gelukkig draaien de werkgroepen door. We hebben net een geslaagde slootjesdag gehad in Uffelte en daarvoor een interessante Korte cursus natuur in de berm en als jullie dit lezen een jaarafsluiting op het Holtingerveld.

Ook zijn er plannen voor een vleermuisexcursie in augustus, een excursie over het bosbeheer in september, een paddenstoelenexcursie en plannen voor een cursus Waar Wij Wonen Westerveld begin 2020.

Ook is er al accommodatie gereserveerd voor het afdelingsweekend op Texel van 15 – 17 mei 2020 en is de commissie druk met het maken van een leuk programma. Zet dit dus vast in je agenda!!

Jullie zien dat we vol plannen zitten maar meer goede ideeën zijn altijd welkom net als versterking voor ons bestuur.

Guido Nijland, voorzitter

Bij de korte cursus Natuur in de berm hebben we gekeken naar wat er zoal leeft en groeit in een goed ecologisch beheerde berm. Een berm vol biodiversiteit is belangrijk. Bermen zijn voor dieren en planten een belangrijk leefgebied en vormen een verbinding tussen verschillende leefgebieden.

Tekst: Wilma Talen

Op maandagavond 13 mei is de eerste lezing. Anthonie Stip van de vlinderstichting is die avond gastspreker. Tijdens deze lezing gaat het om name in op insecten en de oorzaken van de sterke afname van vele soorten, gekoppeld aan begroeiing in bermen en bermbeheer.

Insecten in de berm

Bermen zijn multifunctioneel. Meerdere partijen en individuen maken er gebruik van. Goed overleg en samenwerking is dus van groot belang, wanneer projecten voor bermbeheer opgestart worden. Voor natuurorganisaties die pleiten voor een gezondere biodiversiteit zijn te vaak op het verkeerde moment maaien, klepelen (woelend kapot maken) en homogenisatie van de plantengroei (te eenzijdige plantengroei) een doorn in het oog.

Bij goed bermbeheer komen de planten vanzelf (terug). Inzaaien is niet altijd nodig, of je moet specifieke soorten willen... Bloeiende akkerranden kunnen voor boeren nuttig zijn als je denkt aan natuurlijke bladluisbestrijding door het aanwezig zijn van geschikte insectensoorten. Bij planmatig beleid om weer een gezonder klimaat te scheppen voor insecten dient rekening gehouden te worden met de fourageerhabitat.

De meeste bijen leggen een afstand af van minder dan 500 meter, hommels tot 3 km en honingbijen komen wel 5 km ver. Tijdens de lezing passeren allerlei insectensoorten de revue en krijgen we een mini vlindercursus. Het accent ligt op de afhankelijkheid van de mens van insecten. Zonder bestuiving van insecten zullen veel van onze voedselproducten uit de schappen verdwijnen. Staat u er wel eens bij stil dat we koffie kunnen drinken, met dank aan de insecten?

Eikenprocessierups

Op maandagavond 20 mei zijn Piet Idserda en Silvia Hellingman de gastsprekers. Piet, een van de initiatiefnemers, vertelt over het werk van de Boermarkse Wapservé in relatie tot weidevogelbeheer, berm en berm-slootbeheer en de bestrijding van de eikenprocessierups. In samenwerking met Landschapbeheer Drenthe worden ook tuinen en erven vogel en insectenvriendelijk gemaakt en boeren landschapselementen onderhouden, zoals houtwallen. Een goede zaak is dat burgers en scholen erbij betrokken worden.

We krijgen een overzicht te zien van alle sponsors en samenwerkingspartners. Ook wordt Agrarische Natuur

Drenthe genoemd. Boeren moeten weten waar het over gaat en daarvoor zijn informatiesheets ter beschikking gesteld. Boeren die deelnemen aan projecten krijgen daarvoor vergoedingen en de melkprijzen zullen enigszins stijgen om de projecten mogelijk te kunnen maken. Samenwerking en overleg tussen alle partijen, waaronder de gemeente Westerveld is van groot belang. Er is veel publiciteit geweest over de initiatieven in kranten en op tv. Er is een powerpoint gemaakt voor diverse instanties.

De lezing van Silvia Hellingman, verbonden aan het Kenniscentrum Eikenprocessierups, staat met name in het teken van de eikenprocessierups en biodiversiteit. In het voorjaar van 2018 is het project "natuurlijke aanpak van de eikenprocessierups door biodiversiteit" van Boermarkse Wapservé van start gegaan. Het betreft een driejarig onderzoeksproject waarbij onderzocht wordt of door meer biodiversiteit, op een natuurlijke wijze, de overlast door de eikenprocessierups ingeperkt kan worden. Silvia vertelt over de eerste onderzoeksresultaten. Stichting Boermarkse Wapservé werkt samen met de gemeente Westerveld.

Natuurlijke vijanden van de eikenprocessierups zijn bijvoorbeeld (groot)vreemde muizen, vogels zoals mussen, mezen, roodborstjes, winterkoninkjes en hoornaars, sluipwespen en wantsen. Ook kunnen kevers, spinnen, mieren, sluipvliegen en gaasvliegen een rol spelen in de natuurlijke bestrijding en dit alles afhankelijk van de verschillende stadia, van ei tot vlinder (eitje, larve, rups, pop, vlinder). Het planten van duurzaam geteelde bloembollen trekt de vroege natuurlijke vijanden aan. Ook zijn er vleermuisbussen en veel vogelnestkasten opgehangen. Effecten worden geregeld gemeten en gebieden worden vergeleken met andere gebieden. De succesfactoren van Boermarkse Wapservé - Gemeente Westerveld worden genoemd. Het bepalen van criteria voor invoering biodiversiteit is een proces van jaren.

Een andere methode voor bestrijding is 's nachts nematoden (aaltjes) uitspuiten via hoogwerkers. De nematoden zijn 3 uur werkzaam. Ze leven in symbiose met een bacterie en zijn transporteur van die bacterie. Ze geven geen klachten bij mensen. Een andere bacterie geeft een giftige stof af, maar doodt ook (winter)vlinders en zijn zo'n 10 dagen actief. Niet een ideale situatie.

Tijdens de lezing krijgen we veel algemene informatie over de eikenprocessierups en verschijningsvormen van nesten. Bij hoge temperaturen, boven 30°C, komen ook grondnesten voor. Als een boom kaalgevreten is gaan de rupsen in een rij, "in processie", naar de volgende boom. Verlaten nesten zijn slapper dan "bewoonde" nesten. De brandharen van de eikenprocessierups kunnen bij mensen tot allerlei irritaties leiden, maar ook infecties. Voor honden kunnen de brandharen gevaarlijk zijn als deze in de tong komen.

Op internet, You Tube Nature Today - processierups, is mooi te zien hoe de rupsen zich in processie voortbewegen en aangevallen worden door een sluipvlieg. De vlieg zet eitjes af op de zijkant van de rups. Duidelijk is te zien dat de rupsen in de stress raken. De brandharen gaan dan omhoog.

Bermen in Wapse

Op zaterdagochtend 25 mei gaan we met Nils van Ligten, ecologisch hovenier, en Rik Jan Vermeulen, keverexpert, in de bermen bij Wapse kijken wat er zoal leeft en groeit en bloeit. Jan Dijk van RTV Drenthe is daarbij aanwezig om filmopnames te maken voor het tv programma Roeg.

Niels vertelt over het doel verschraving van bermen, waardoor er meer variatie in begroeiing kan ontstaan. De Boermarkte gaat over bermen langs wegen, sloten en zandwegen. Maaisel afval wordt gecomposteerd op de Hesselschoeve in Wapse. Het beste is om maaisel even te laten liggen, zodat zaden af kunnen rijpen. Te lang laten liggen is funest en kan zelfs een jarenlange achterstand opleveren. Open plekken zijn goed om zoveel mogelijk soorten kansen te geven en is ook goed voor o.a. bijtjes, sprinkhanen en kevers. Zoals reeds beschreven is klepelen niet een beste methode, maar als bermen eerst een homogeen beeld laten zien van maar enkele grassoorten is klepelen eerst wel prima. Wanneer bermen meer biodiversiteit laten zien zal men over moeten gaan op andere beheermethoden. De ene berm waar we staan laat hogere planten en meer variatie zien dan de berm ertegenover. We zien o.a. de volgende bermalplanten: fluitekruid, paardebloem, muizenoor, duizendblad, vlasbekje, klein herderstasje, zuringsorten, smal weegbree, margrietten, wederik, kleine klaver, rode klaver, vogelpootje (wat vroeger veel in bermen voorkwam in Drenthe), voederwikke,

zachte dravik, kropbaar, witbol en reukgras. Een vermeerdering van reukgras is ook een goed teken. Het is van belang om gefaseerd te maaien, stukken over te slaan en om een slootkant per keer op te schonen. Planten moeten eerst zaad aangemaakt hebben voordat er gemaaid wordt. Boeren zijn niet altijd blij met wat er groeit en bloeit in bermen, zoals zuringsorten. Die willen ze niet in hun weilanden hebben.

Rik Jan vertelt over het bodemleven aan de hand van gevangen bodemdieren in bekertjes met als "lokstof" rode wijn (jawel) vermengd met grassen. De inhoud van de bekertjes wordt in een groter bakje gedaan, zodat we het goed kunnen bekijken. We zien o.a. mooie groen/koperkleurige kevers, een zwarte keversoort, mijten, spinnen, een mier, een pissebed, een schorskevertje (schadelijk voor bomen) en kniptorren. Alle seizoenen tezamen gerekend, kun je wel 40 a 50 soorten bodemdieren aantreffen. We krijgen ook algemene informatie over kevers. Ze leven 2 a 3 jaar. In de winter zitten ze ingegraven in de grond. Ze leggen eitjes in de grond en er zijn 3 larvenstadia. We zien een kever achter spinnen aanzitten in het bakje. De spin wordt dus als voedsel waargenomen. Kevers eten ook poppen van bijv. wintervlinders. Er is onderzoek verricht naar verplaatsingsgedrag van kevers langs wegen (door natuurgebieden). Ze komen niet verder dan 25 mtr en kunnen niet (goed) vliegen. Wel lopen ze alle kanten op. Een goed habitat/leefgebied creëren is dus van groot belang. Het gaat niet alleen om corridors. Kevers zijn nuttige "opruimers". Bodemleven is dus ook van groot belang voor de biodiversiteit van de bermen.

Het was een leerzame en bovenal nuttige cursus.

Wolf of jager?

Mijn nieuwsgierigheid wordt steeds weer gewekt als er in de media berichten zijn over de terugkeer van de wolf in Nederland. Vaak lees ik er iets triomfantelijks in, de wolf doet het toch maar. Welkom of niet? Wolf of jager? De meningen zijn verdeeld, misschien zelfs gepolariseerd. Mijn leraar wiskunde van vroeger gaf bij een ingewikkeld probleem het advies om het in stukjes te hakken. Laat ik hier dat advies opvolgen.

Mijn nieuwsgierigheid wordt steeds weer gewekt als er in de media berichten zijn over de terugkeer van de wolf in Nederland. Vaak lees ik er iets triomfantelijks in, de wolf doet het toch maar. Welkom of niet? Wolf of jager? De meningen zijn verdeeld, misschien zelfs gepolariseerd. Mijn leraar wiskunde van vroeger gaf bij een ingewikkeld probleem het advies om het in stukjes te hakken. Laat ik hier dat advies opvolgen.

Wat weet ik van de wolf (*Canis lupus*)?

In Wikipedia staat over de wolf: “De wolf is een zoogdier uit de familie hondachtigen, die behoort tot de roofdieren. De wolf komt op het noordelijk halfrond voor. Er worden meerdere ondersoorten onderscheiden, waaronder enkele die zijn uitgestorven. De wolf leeft in groepen met een sociale structuur. De wolf is de voorouder van de hond”.

Ik heb ooit wolven aanschouwd in een wildpark in Duitsland veilig achter een hek. Fascinerende beesten maar niet direct aaibaar. Op de IVN-reis naar Polen, een paar jaar geleden, hebben we wolvenkeutels gezien. Die keutels waren wit van kleur. De kalk uit de botten van hun prooi kleurt de uitwerpselen wit.

Wolven zijn schuw en bang voor mensen. Ze leven in roedels. Roedels van 2-10 dieren hebben een leefgebied van ongeveer 250 ha. nodig. Wolven woonden de laatste 150 jaar niet in Nederland. Het roofdier is het laatst gezien in 1869 bij het Limburgse Schinveld en mogelijk nog in 1897 bij Heeze in Noord-Brabant. In ons land is de wolf sinds die tijd verdwenen en teruggedrongen tot diep in Oost Europa.

Na de val van de Muur groeide het aantal roedels snel. Vanaf die tijd trekken Poolse roedels naar Duitsland, de Roemeense wolven via Italië naar Frankrijk, de eerste wolf wordt daar in 1998 gesignaleerd.

Is de wolf een aanwinst voor de Nederlandse natuur?

Natuurbeschermers zijn enthousiast over de terugkomst van de wolf. Kennelijk is het Nederlandse cultuurlandschap geschikt bevonden door de wolf. Een toppredator die de natuur positief kan beïnvloeden, kan zorgen voor een goede balans in het ecosysteem. De eerste wolvin woont sinds een half jaar op de Veluwe en dan mag je van vestiging spreken. Het laatste bericht is dat ze samen met een mannetje gesignaleerd is, op basis van sporen, en dat de wolvin zwanger is (een wolvin ovuleert slechts 1x per jaar). De eerste jonge wolven kunnen dit jaar geboren worden en dan is een eerste roedel een feit (de draagtijd voor een wolf is ongeveer 63 dagen). Behalve dit wolvenpaar is er sprake van een derde wolvin op de Veluwe. De wolf heeft niet per definitie wildernis nodig en kan prima leven in een cultuurlandschap waar een mix is van bos, velden en boerenland.

in de media: “Maar het is wel zo dat jagers investeren in hun jachtveld en dat zij jachtpacht betalen aan de grondeigenaar. Als door de komst van de wolf het wild uit zo’n jachtveld verdwijnt, is dat een enorm waardeverlies. Dat zou wel gecompenseerd moeten worden. Jagers zijn belanghebbenden in het buitengebied en daarmee is het volstrekt logisch dat ook het jagersbelang als ge-

Heeft de wolf een kans in Nederland?

Steeds vaker bezoeken wolven uit Duitsland Nederland. In maart 2015 doet een wolf vier dagen het noorden van Nederland aan. De eerste sinds 150 jaar. In 2018 hebben 10 wolven Nederland bezocht. Naturetoday.com meldt in een bericht van februari 2019 dat het laatste kwartaal vier wolven zijn gesignaleerd. Drie wolven hebben zich gevestigd op de Veluwe. De wolf is een cultuurvolger, is slim en past zich gemakkelijk aan. Cultuurlandschappen zijn vaak gevarieerd en in de bosranden vindt de wolf dekking en voedselaanbod als reeën, herten en zwijnen. Wolven hebben een territorium nodig van 120 - 350 ha. afhankelijk van het voedselaanbod.

Boeren, vooral schapenboeren, zijn van mening dat in het volle Nederland geen plek is voor de wolf. De keren dat de rondzwervende wolvin schapen doodde in Overijssel was intriest. In de Groene Amsterdammer van 2 mei jl. zegt de schapenboer die 31 schapen verloor hierover: “Vier of vijf generaties hebben we geen wolf meegemaakt. Nu opeens worden we er weer mee geconfronteerd. Dat hoort bij buiten wonen, zeggen stedelingen dan. Maar als ik dit bloedbad zie, moet ik huilen”. Jagers vinden dat er gelegenheid moet worden gemaakt om wolven af te schieten, het is te druk en te vol in Nederland.

Laurens Hoedemaker, directeur van de Koninklijke Jagersvereniging, schrijft in zijn blog Wolven

rechtvaardigd belang in de afwegingen meegewogen wordt”.

De beschermde status van de wolf moet aangepast worden vindt ook LTO (Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland). NOS Nieuwsuur kopt op 22 januari over LTO: LTO wil teveel aan wolven in Nederland afschieten. Regelmatig wordt een vergelijking getrokken tussen de komst van de wolf en de Oostvaardersplassen. Jagers waarschuwen dat dieren zich voortplanten en dat daar conflicten uit voort kunnen komen. Sommige tegenstanders zijn van mening dat de wolf niet vanzelf is gekomen maar is uitgezet.

Beschermende maatregelen?

Tien jaar geleden hebben tien organisaties het Platform Wolven opgericht met als doel te streven naar ‘een conflictarm samenleven met de wolf’. Binnen het platform kan kennis en informatie gedeeld worden met alle partijen, de les die geleerd is van de Oostvaardersplassen. Ook de Jagersvereniging heeft zich hierbij aangesloten. Wat is de rol van de overheid in de kwestie wolf? De wolf is uit zichzelf gekomen en is beschermd, daarmee valt hij onder natuurbeheer waar de provincies over gaan.

In het Wolvenplan hebben de provincies afgesproken dat boeren subsidie krijgen voor kudde-anti-wolvenhekken en de aanschaf van kudde-waakhonden. Bijt een wolf schapen dood dan worden de schapen vergoed. Tot nu toe staat de teller

op 200 schapen die gepakt zijn door wolven sinds ze in Nederland zijn.

Een wolf doodt alleen schapen tijdens het zwerven, op zoek naar een territorium. Per nacht kan een wolf 50-80 km afleggen. Dat kost energie en tijd. Tijd die niet besteedt kan worden aan jagen. Een schaap is dan een gemakkelijke prooi voor een hongerige wolf. Sinds de wolven zich op de Veluwe gevestigd hebben zijn er geen schapen meer gepakt. Als er schapen worden gedood door wolven komt dat in het nieuws.

Daar tegenover bijten honden jaarlijks duizenden schapen dood. Dit komt meestal niet in het nieuws en wordt niet geregistreerd. De schade wordt onderling tussen eigenaren vereffend. Ervaringen uit Duitsland met wolven is dat wolven die zich gevestigd hebben slechts 1 schaap per jaar doden.

Voor- of tegen de wolf?

Stedelingen ervaren natuur vaak anders dan boeren en plattelanders. Over het algemeen wordt het aangeharkte cultuurlandschap prachtig gevonden door stedelingen. In het collectief bewustzijn van boeren leeft nog steeds de notie dat natuur beheerd moet worden. En in het verlengde daarvan de kwetsbaarheid van de mens. Een aantal politieke partijen hebben inmiddels standpunten ingenomen over de wolf, zoals Europarlementariër Annie Schreier-Pierik (CDA) die het boerenstandpunt verdedigt en tegen de wolf is. Echter de economische waarde van het schaap, vroeger belangrijk voor wol en vlees, is veranderd.

Of confronteert de wolf ons met hoe wij naar natuur kijken? Wildernis en pure natuur, is dat wel wat we willen? De wolf is puur natuur. Hij verschijnt uit het niets en kan jou of je kind iets aan doen waar je niks tegen mag doen. Dat geeft een machteloos gevoel.

Dat de angst voor de wolf in ons DNA zit blijkt uit sprookjes die we als kind allemaal voorgelezen hebben gekregen of zelf gelezen hebben. In Roodkapje en De wolf en de zeven geitjes (Grimm), wordt de wolf afgeschilderd als een roofzuchtig monster. In het muzikale sprookje Peter en de wolf van Sergej Prokofjev loopt het voor de wolf beter af, Peter voorkomt dat de wolf

gedood wordt en gunt het beest een leven in de dierentuin. En dan is er nog het lied en winterverhaal Dodenrit van drs. P over de trojkarit naar Omsk uit 1974. ('Trojka hier, Trojka daar' etc.)

Maar de wolf heeft zijn intrek genomen in Nederland. Mogelijk kan de jager de wolf na verloop van tijd meer gaan zien als vriend en minder als vijand.

Tot slot kom ik terug op het advies van de wiskundeleraar. Ik heb geen antwoordenboek voor deze opgave. Misschien heb ik stappen overgeslagen. Als j behoefte voelt te reageren of aan te vullen nodig ik je hiertoe van harte uit.

Gebruikte bronnen:

- Wikipedia
- Platform Wolvenplan
- Groene Amsterdammer, 2 mei 2019, jaargang 143 nr. 18

De adderwal bij Astron

Tekst: Marianne Miltenburg

Toen Man en ik hier nog maar pas woonden, zagen we op een zondagmorgen in maart tijdens de ochtendwandeling met de hond een paar mensen bij de Astron in de bosjes gluren. Sommige met fototoestellen met enorme telelenzen. Ook liep er een vrijwillige boswachter rond. Nieuwsgierig als ik ben vroeg ik hem wat daar te zien was ... 'Adders!' was zijn onverwachte antwoord. 'Ze warmen zich hier op voor het broedseizoen, nu de eerste sterke stralen van de zon er zijn,' legde hij uit. Hij stelde zich voor als Okko Vos en was graag bereid ons er meer over te vertellen.

Foto Okko Vos

Na de winterslaap volgt de voortplanting

'Het is een zeldzame en bedreigde diersoort,' vervolgt Okko. 'Hun leefgebied is behoorlijk afgenomen, maar hier komen ze nog best veel voor. In het voorjaar komen de mannetjes uit hun winterverblijf. Die zijn over het algemeen grijs of bruin, met een zwarte rugstreep.' Hij wijst: 'Daar ligt er een. Vrouwtjes zijn vaak lichtbruin, met een donkerbruine, minder duidelijke rugstreep. Die mannetjes komen als eerste uit hun winterverblijven en gaan dan meteen in de zon liggen. Dat doen ze om hun sperma te laten rijpen. Tijdens dat proces eten ze niet. Ook tijdens de winterslaap van oktober tot het voorjaar eten adders trouwens niet. Als het sperma warm genoeg is, dan vervelt hij en is hij klaar om te paren. Hij gaat dan via geursporen op zoek naar een vrouwtje. Komen twee mannetjes elkaar tegen in deze periode, dan volgt meestal een adderdans waarin ze uitmaken wie er mag paren. Dat is een prachtig schouwspel, zo'n adderdans!'

Verderop probeert een stoere puberjongen een adder met een stok op te wippen. Okko is meteen alert. 'Dat kun je beter niet doen!' roept hij. 'Deze dieren moet je met rust laten. Ze kunnen bijten hoor!'

De jongen loopt geschrokken weg.

Aan ons legt Okko uit: 'Adders zijn niet agressief of gevaarlijk, maar ze kunnen bijten uit verdediging. Dit doen ze vooral als ze opgepakt worden. Die beten zijn giftig, dus heeft ie je te pakken, dan moet je wel even langs de dokter. Voor een kikker is zo'n beet wel fataal. Hij raakt daardoor verlamd en kan dan makkelijk worden verorberd. Jullie weten dat addertjes uit eieren komen?'

Dat wisten we inderdaad wel, maar ik kan me er moeilijk een voorstelling van maken.

'Die worden in het lichaam bevrucht en komen levend ter wereld. Addervrouwtjes broeden op die manier 4 tot 14 jongen uit. Het aantal bevruchte eieren hangt af van haar conditie. De vrouwtjes planten zich slechts om de twee jaar voort, want de ontwikkeling van de jongen vergt erg veel energie. Ze moeten het jaar na het werpen van de jongen hun vetreserve opnieuw aanvullen. Vandaar.'

'Maakt het vrouwtje een nest of zoiets?' vraagt Man.

‘Addervrouwen gaan na de bevruchting op een lekker plekje in de zon liggen, om de eieren in hun lichaam warm te houden. Zo zie je dus rond maart zonnende adders met tientallen tegelijk hier op de wal liggen; eerst de mannen voor hun sperma en daarna de vrouwen voor hun eieren; daarom wordt het hier de adderwal genoemd. Hoe meer zon, hoe sneller de baby-adders ontwikkelen. Na een dracht van ongeveer drie maanden worden in augustus, september de miniatuuraddertjes geboren.

‘Waar verblijven ze eigenlijk in de winter,’ wil ik weten.

‘In ondergrondse, vorstvrije winterverblijven, bijvoorbeeld een konijnenhol of een holte tussen boomwortels. De winterverblijven liggen meestal op zuidhellingen en zijn vaak begroeid met dichte, ondoordringbare vegetatie, zoals hier dus,’ wijst Okko.

Voedsel

‘Wat eet zo’n slang nou?’ vraagt Man.

‘O, genoeg! Allerlei soorten muizen, kleine vogels, salamanders, kikkers, wormen, insecten... Hij gaat niet echt actief op zoek naar voedsel, maar eerder ergens rustig liggen wachten tot er een prooi langskomt. Een vogel-eitje lust ie ook wel. De adder bij altijd eerst zijn prooi, wacht even tot deze bezwijkt en slikt hem dan in één keer door. Ze kunnen

Foto: Okko Vos

niet kauwen natuurlijk. Heeft hij een grote prooi te pakken, dan kan hij wekenlang zonder voedsel. Adders die veel eten, groeien goed en vervellen. Tijdens het vervellen, trekken de slangen zich terug en zijn ze niet in voedsel geïnteresseerd.’

Als hij zo giftig is, heeft de adder zeker geen vijanden?’ vraag ik.

‘Nou en of wel. Egels, zwijnen, dassen en bunzings onder andere. Maar het gevaar komt ook vanuit de lucht: roofvogels!’

Gewapend met enorme telelenzen komen er weer twee adderspeurders op Okko toegelopen. We gaan er maar weer vandoor. Het was een leerzaam gesprek met vrijwillig boswachter Okko Vos!

Inmiddels zijn we twee jaar verder en gluur ik in het vroege voorjaar zelf geregeld met mijn fototoestel in de bosjes bij de Adderwal...

Bij de ingang van de dierentuin waken hondsroos, hondsdrif, hondskruid en hondsviooltje. Ze zien er streng op toe dat er alleen dierenplanten binnenkomen. Uiteraard laten de wakers hun verwanten graag toe. Dat zijn alle planten met hondachtigen in hun naam zoals, wolfsmelk, wolfsklauw, wolfsfoot, vossenstaart, vossebes, wolfskers en zelfs wolverlei, al heet die laatste plant eigenlijk valkruid. Al die hondachtigen staan dicht bij de ingang.

De katachtigen staan op veilige afstand. Kattokruid, leeuwetand, leeuwbeekjes, kattenstaarten, kattedoorn. Dat hoekje is omheind door een haag van wilgenkatjes. Die katachtigen zijn niet te vertrouwen, vindt de hondsroos. Zo poogde ook het vlasbekje binnen te komen. “Vroeger heette ik vlasleeuwbeekje”, zei dat bleekgele creatuur. Het hondsviooltje wilde nog het vlasbekje wel toelaten. ‘We komen uit dezelfde buurt’, zei het hondsviooltje. Maar de hondsroos bleef onverbiddelijk.

Het vogelhoekje vind je ver van de kattenhoek. Daar zie je vogelkers, gewone vogelmelk, vogelpootje, vogelwikke, kievitsbloem, zwanebloem, duifkruid, havikskruiden, ganzenvoeten, ganzeriken, ooievaarsbekken en reigersbekken. Het kanariezaad staat wat lawaaiig met de neus vooraan. De dagkoekoeksbloemen en avondskoekoeksbloemen staan wat in een afgelegen hoekje. Je weet maar nooit met zo’n koekoek vinden de andere vogelplanten. En diep verscholen onder lijsterbes en vogelkers staan het bleek bosvogeltje, het wit bosvogeltje en het rood bosvogeltje.

Tussen dat vogelhoekje, kattenhoekje en de ingang vind je de landbouwhuisdieren rond een oude paardekastanje: biggenkruid, koeienoog, paardenbloemen, paardenstaarten, hoenderbeet, varkensgras en hanenpoot. De andere planten kijken er wat op neer. Zeker soorten als paardenbloem en varkensgras zijn toch maar ordinair soorten. “Landbouw en natuur gaan niet samen,” verzuchten zwanebloem en kattenstaart. Toch staan er ook deftige soorten tussen. Het is een hele eer dat de paardehaarzegge - een rode lijstsoort – ook in de tuin is komen wonen.

De insecten vind je overal, al gaan sommige soorten in aantal achteruit. De moeraswespenorchis, bijenorchis, keverorchis, vliegenorchis, muggenorchis, wantenorchis en de breedbladige wespenorchis hebben het moeilijk. Maar vlinderstruiken doen het goed. Het is net alsof die soort door de hele tuin fladdert. Misschien dat klimaatverandering hem helpt? Wat algemener zijn de vlinder-

Vlasbekje, bron Pixabay

bloemigen zoals de gevlekte rupsklaver, de kleine rupsklaver en de ruige rupsklaver. In een nat hoekje staat het watertorkruid.

Dat watertorkruid heeft het wel een beetje benauwd want vlakbij groeien slangenwortel en adderwortel. En wat hogerop staat ook nog het slangenkruid. Ook het muizenstaartje dat dicht bij de oever staat, en het muizenootje, dat hogerop staat, hebben het niet zo op die slangenplanten. Ze proberen zich gedeisd te houden.

Een groot deel van de tuin is gereserveerd voor de giganten zoals de het olifantsgras en de reuzenberenklauw. Die hebben veel ruimte nodig. Voor de andere planten is daar weinig ruimte. En ook voor nieuwe soorten in de tuin is er niet veel ruimte vindt de hondsroos. De roos is daarom streng bij de toelating van nieuwe soorten. Vol is vol vindt de roos.

Het hondsdrif denkt er wat makkelijker over. Zo willen de stinzenplanten als daslook, knikkende vogelmelk en kievitsbloem ook de holwortel en vingerhelmbloem toelaten. Die planten hebben immers mierenbroodjes. “Maar hoe ver moet je dan gaan,” zo vraagt de hondsroos zich af. “Moet je dan ook snavelbies toelaten? Of vleugeltjesbloem? En moet je dan ook het leverbloempje toelaten? Elk normaal dier heeft immers een lever,” zo verzucht de hondsroos. “

De hondsdrif vindt het wel gezellig met die dierachtige soorten. Maar de hondsroos is onverbiddelijk: “Dan is het hek van de dam. Wat te denken van ogentroost, mansoor, bloedzuring, vingerhoedskruid of zelfs nagelkruid. En wat te denken van alle grassen met hun tongetjes en oortjes?” De hondsroos is resoluut: “Die komen er niet in. Net zomin als het vlasbekje. Zo’n vals krengh.”

Tekst: Jan Nijman

Natuurkoffer brengt voor ouderen de natuur van buiten naar binnen

We hebben van IVN-landelijk en prachtige natuurkoffer Groen Doet Goed gekregen. De Natuurkoffer is een kist vol natuurproducten om ouderen die niet goed ter been zijn de natuur te laten beleven zonder dat zij daarvoor de deur uit hoeven. Een kist vol spelletjes, prachtige natuurfoto's, geur- en voelmaterialen waarmee je de natuur van buiten naar binnen brengt, het verzorgings- of verpleeghuis in. Door de geur van dennennaalden, het zien van natuurbeelden, het voelen aan een ruwe bolster van een kastanje en het proeven van zelfgemaakte bramenjam worden de zintuigen van ouderen geprikkeld. Hierdoor komen herinneringen naar boven die weer aanleiding kunnen zijn voor een gesprek.

In de natuurkoffer vind je naast een handleiding onder andere handpoppen, natuurbingo, geplastificeerde foto's en loepjes om de natuur van dichtbij te ontdekken. Ook het boek 'Alle ouderen naar buiten' zit er in. Dit boek laat je zien hoe eenvoud-

dig en laagdrempelig het kan zijn om ouderen de natuur te laten ervaren en staat vol met ideeën en tips. Naast de vaste materialen ben je natuurlijk vrij om de inhoud van de koffer aan te vullen met natuurlijk materiaal.

Ik wil dan ook iedereen uitnodigen die het leuk lijkt om ouderen met natuur te verbinden om deze koffer eens te komen lenen. Heb je een andere doelgroep waarvoor je wellicht de kist denkt te kunnen gebruiken? Altijd doen! Zo kan ik me voorstellen dat onderdelen van deze kist ook in een zorginstelling voor gehandicapten heel goed te gebruiken zijn.

Mariken Hornman

IVN Westerveld heeft veel leden die ieder op hun eigen manier van de natuur houden en deze liefde voor de natuur graag delen met anderen. Dit gebeurt ook weer op verschillende manieren. Zo hebben we vele helden in het veld. Deze keer kun je lezen over Ans Lutgerink die op Geeuwenbrug woont.

Tekst: Janke Santing

Wat betekent natuur voor jou?

Interesse voor natuur is bij Ans ontstaan tijdens haar middelbare schooltijd. Op het gymnasium trof ze biologieleraar Meneer Horreus de Haas. Hij verstond de kunst ongeveer de helft van de kinderen uit de school van Ans aan zich te binden en te interesseren voor natuur met veel buitenschoolse activiteiten. De aanhangers van De Haas heetten Hazelaars, de anderen werden Hockeyers genoemd. De Hockeyers scheiden zich na verloop van tijd af, er was een groot verschil in interesse bij de groepen kinderen. De Hockeyers hadden niks met de soms modderige en vieze natuur.

De Haas had dichtbij de IJssel aan een kolk een stuk grond geregeld en dat was de schooltuin. Op maandagmiddag werd er door iedereen gewerkt in de schooltuin. Er was door de leerlingen een zelfgebouwde hut van wilgentenen gemaakt. Hij had in die tuin allerlei biotopen aangelegd zoals een duintje en een klein moeras. En zo was er ook het '5 mei' spektakel waarbij alle kinderen in de diepe kolk sprongen, bij wijze van een eigen bevrijding, met daarna warme kruidenthee in de hut. Ans rilt nog als ze eraan terugdenkt. De biologieleraar organiseerde veel buitenschoolse activiteiten: op maandag tuin, op dinsdagavond volksdansen, op woensdagavond knutselen voor de 5 mei markt en het kamp. Op maandagavond was er kampoverleg ter voorbereiding van het jaarlijkse schoolkamp op Terschelling. Het schoolkamp werd gehouden in de eerste week van het nieuwe schooljaar. Er werd dan verbleven op een afgelegen plek buitendijks op het eiland, de Wierschuur, en geslapen op strozakken. Op het schoolkamp was aandacht voor de natuur maar ook voor volksdansen en een kampspel. Terugkijkend lijken deze activiteiten op de AJC (arbeiders jeugd

centrale) activiteiten (lichaamsbeweging, volksdansen, muziek en leken spel) van de eerste helft van 1900. Gefascineerd was Ans ook van de tekenvaardigheden van meneer de Haas. Hij tekende bijvoorbeeld paddenstoelen met prachtige arceringen. Tekenend uit de losse pols, onderwijl vertellend over het onderwerp en het oog houdend op de leerlingen in de klas.

Ook van huis uit was er aandacht voor de natuur. Vader was onderwijzer en had verkennen van de omgeving, aardrijkskunde en biologie hoog in het vaandel. Ans heeft goede herinneringen aan middagen vissen en onderzoeken wat er zoal leefde in de slootjes met haar vader.

Al deze ervaringen hebben bijgedragen aan hoe Ans tegen natuur aan kijkt. Verwondering is het woord dat voor Ans hoort bij natuur, evenals 'het is altijd anders dan je denkt dat het is'. Als illustratie hiervan vertelt ze over haar ontdekking bij bijvoorbeeld de klavers die belangrijk zijn voor bijen. Hoe ingenieus sommige klavers een uitklap- of veermechanisme hebben om hun stuifmeel af te geven aan bijen en hommels. Ze kan heel opgetogen worden bij zo'n ontdekking en iedereen in de omgeving wordt dan deelgenoot van de ontdekking. Samenhang hoort voor Ans ook bij natuur. Bijvoorbeeld het bodemleven; een samenspel van planten, bacteriën, schimmels en andere beestjes. Zo complex doe onderlinge samenwerking. Dat resulteert in: Hoe meer je weet, hoe meer vragen je hebt.

Hoe ben je betrokken geraakt bij het IVN en hoe lang ben je al lid?

Toen Ans in Renkum woonde als alleenstaande moeder met 3 kinderen wilde ze lid worden van het IVN. Maar de afdeling vond dat ze dan ook als vrijwilliger met activiteiten moest helpen. Dat was op dat moment wat ingewikkeld. Ze heeft meegeholpen met het herstel van een beekloop, dat een heel dorpsgebeuren was. Echt lid van het IVN werd ze toen ze in Brummen woonde en Guido Nijland had ontmoet, ongeveer 16 jaar geleden. Na een paar jaar lid geweest te zijn volgde Ans de gidsen opleiding gegeven door de afdelingen Zutphen en Brummen - Eerbeek. Het mooie van die gidsenopleiding was dat het beide kanten van de IJssel besloeg.

Wat waren je activiteiten?

Als afstudeeropdracht voor de gidsencursus maakte Ans het dorpsommetje Leuvenheim. Na de opleiding werd ze lid van de werkgroep scholing. Ze begeleidde excursies naar Cortenoever. Dit is landschap met een natuurlijk reliëf van hogere oeverwallen en uiterwaarden. In het lage deel liepen koeien, hoger werden de weides alleen gemaaid. Hier stonden heel veel bloemen als ratelaar, distels, salie. Het leukste van de opleiding

vond Ans de excursies. Een van die excursies, bij het dorpje Hall heeft haar getroffen. Vanaf de hoogte bij de kerk naar beneden staan er overal meidoornheggen. Het betreft hier een eindmorene. De meidoornheggen staan op de hogere plekken op goed doorlatende grond en markeren zo de grindhopen van de eindmorene. Zo kun je tot op de dag van vandaag de ijstijd terugzien aan de structuur van struiken in het landschap. Hier is weer de verwondering en het enthousiasme door dit prachtige onderlinge samenspel.

Wat zijn je activiteiten nu?

Ans is net gestopt als secretaris van de afdeling. Ze doet nu de junior rangers met veel overgave. Acht bijeenkomsten en een kamp. Op dit moment zijn er alleen deelnemers uit Hogeveen. Ans gaat in Dwingeloo weer reclame maken om de jeugd uit Westerveld enthousiast te maken.

Wat zijn belangrijke activiteiten volgens jou?

De vleermuis excursie 's avonds. Ans vindt het leuk om 's avonds op pad te gaan vanwege de 'andere' sfeer.

Ook de korte cursussen waardeert ze omdat je er iets kunt halen bij je afdeling. Tevens is er tijdens de korte cursussen de inspiratie van anderen.

Belangrijk is ook de samenwerking tijdens natuurwerkdagen met andere IVN-afdelingen. Daar ontmoet je andere leden, soms met een heel andere insteek. Leden ook met veel enthousiasme, waarbij het lijkt of ze het er allemaal wel even bij doen en creativiteit.

Ans ging vrij snel nadat ze in Drenthe kwam wonen in het bestuur van de afdeling. Ze heeft er veel contacten aan over gehouden en het heeft haar opgeleverd dat ze goed is ingeburgerd en thuis geraakt is in Drenthe. Volgens Ans bestaat de afdeling uit mensen met een gezamenlijke interesse. Door scholing, bijvoorbeeld korte cursussen, worden leden actief. Je moet goed zorgen voor je leden, ze willen ook consumeren.

Welk(e) plant of dier spreekt je erg aan of heeft een belangrijke betekenis voor je?

Ans noemt de klaverfamilie vanwege de ecologisch grote sleutelrol en de ratelaar, een halfparasiet. Met ratelaar is na twee jaar de kweek in je gras helemaal verdwenen. Verbazingwekkend.

Als dier noemt ze de egel. Ze hebben egeltjes in de tuin en dat vindt Ans prachtig. Het egelhuis wat ze kreeg als afscheidscadeau als bestuurslid bij de jaarvergadering was dan ook een voltreffer.

Sayaguesa koeien, Bron: Flickr, geervannesmeed

Tekst: Jan Nijman

Als een stier plotseling op je afkomt, schrik je. Dat overkwam ons tijdens de midwinterwandeling van IVN Westerveld in december 2016. We wandelden 's middags na de lunch in Diever via Berkenheuvel weer richting Ganzenpoel. Op ons wandelpad stond een zwart rund. Niet bang uitgevallen, wandelden we door in de veronderstelling dat het dier zo wel aan de kant zou gaan. Maar plotseling stoof de stier op ons af. Hij dacht er anders over. Met een ruime boog door het bos om de stier heen vervolgden wij ons pad.

En ook later overkwam het me dat er op het fietspad langs het Wapserveld een kudde van die Spaanse koeien op het fietspad kuierde. Ik ben van mijn fiets gestapt en heb een poos gewacht totdat de kudde het bos indook. Ook van anderen hoor ik wel dat deze zwarte koeien niet zo maar even voor je aan de kant gaan. Waarom kiest Natuurmonumenten voor deze Spaanse koeien? En waarom niet voor de – naar mijn idee – meer zachte Schotse hooglanders? En zijn die koeien wel geschikt voor een terrein waar ook recreanten komen?

Begrazing

In 2013 werden in het Drents Friese Wold de eerste Sayaguesa-koeien geïntroduceerd. Het zijn zwarte imposante koeien met vrij grote uitstaande hoorns. Mooi om te zien. De koeien komen uit Spaanse regio Sayago in de provincie Zamora waar ze gefokt zijn om landbouwmachines te trekken. Nu worden ze wel gebruikt voor vleesproductie.

Uit een artikel in Boerenvee uit 2015 blijkt dat Duitse fokkers die koeien gebruiken om met enkele andere rassen het oeros terug te fokken. Ze zijn geschikt voor extensieve veehouderij: ze groeien niet snel, kunnen tegen hitte en kou en zijn heel geschikt voor begrazing in natuurterreinen. In het Drents Friese-Wold eten ze grassen zoals bochtige smele, pijpenstrootje. Daarnaast knabbelen ze ook aan bomen, struiken, heide. Zo houden ze het Wapserveld open.

Anders dan Schotse hooglanders kunnen de Sayaguesa-koeien ook goed tegen hoge temperaturen. Schotse hooglanders willen in de zomer ter afkoeling nog wel eens in veentjes rondhangen, want slecht is voor het microklimaat in die veentjes.

Afstand houden

Hoe zit het dan met de vriendelijkheid voor wande-

laars of fietsers? Zijn deze dieren wel geschikt? Op het internet lijken de meningen nogal te verschillen. In de lokale media zeggen sommige bezoekers van het Nationaal Park dat deze Spaanse koeien te vaak voor overlast zorgen. 'Die Spaanse koeien zijn niet geschikt als grote grazers,' vindt een van hen.

In 2017 kwam er een onderzoeksrapport uit over risico's van grote grazers. Uit dat rapport blijkt dat er in een periode van tien jaar vijftien ongevallen met letsel bekend zijn waarvoor een slachtoffer zich bij een ziekenhuis of EHBO-post moest melden. Dat is natuurlijk vijftien keer te veel, maar – zo schrijven de onderzoekers - gezien het aantal begrazingsprojecten en ontmoetingen tussen grote grazers en publiek is dit vrij gering.

Koeien zijn grote dieren. Ook vroeger, toen we voor het melken koeien ophaalden uit het weiland – gewone roodbonte koeien – was er wel eens een koe die wat geïrriteerd raakte en deed alsof die op je af wilde stormen. Je moet dus afstand bewaren. Alle terreinbeheerders adviseren altijd een minimale afstand van 25 meter aan te houden. Van de 15 ongevallen bleek in 11 van de gevallen dat de bezoekers de grazers dichter

dan de geadviseerde afstand benaderden.

Je gezonde verstand gebruiken dus. Gijs Bouwmeester, die de Sayaguesa-koeien in het Drents Friese wold beheert, zegt daarover in een uitzending van ROEG bij RTV Drenthe: "Kom niet te dichtbij en als je een beest in z'n eentje treft, laat dan weten dat je er bent. Dat voorkomt schrikreacties."

Meer lezen:

- Sayaguesa runderen geliefde natuurbegrazers, Boerenvee 2015 <http://edepot.wur.nl/406239>
- Grote grazers, aanvaardbare risico's: vervolgonderzoek naar veiligheid en risico's in door paarden, runderen en wisenten begraasde natuurgebieden, rapport Van den Herik & Verkaart, december 2017 <http://edepot.wur.nl/444722>

Natuurgidsenopleiding in Assen

Met veel enthousiasme maken de IVN-afdelingen Assen, Norg en Roden bekend dat er vanaf januari 2020 weer een opleiding tot natuurgids start. De IVN-afdelingen organiseren deze opleiding samen met Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentse Aa en het IVN-Consulentschap Drenthe.

Ben je graag in de natuur, wil je er meer over leren en wil je ook anderen enthousiast maken voor de natuur en onze leefomgeving? Wil je natuur en mensen verbinden? Dan is de Natuurgidsenopleiding misschien wel iets voor jou. In de Natuurgidsenopleiding ontwikkel je brede kennis over veldbiologie en landschapsecologie. Je leert hoe je een excursie voorbereidt en vooral hoe je jouw enthousiasme voor de natuur kunt delen met anderen. Je zult merken hoe verslavend leuk dat is.

De opleiding duurt 1½ jaar en bestaat uit 50 interactieve lessen. Per maand heb je gemiddeld twee theorielessen op donderdagavond en één

buitenpraktijkles op zaterdagochtend. Je krijgt ook huiswerk en opdrachten. Deelname kost €325,00 als je lid bent van IVN.

Voordat de opleiding van start gaat, is er een informatieavond op 19 september 2019 in het Duurzaamheidscentrum in het Asserbos. Daarna vindt nog met iedere deelnemer individueel een kennismakingsgesprek plaats.

Meer informatie vind je binnenkort op de website van de betrokken afdelingen.

Junior rangers op het ecoduct

In het Dwingelderveld is sinds een jaar of 4 een groep Junior Rangers actief. Junior Rangers zijn jongeren tussen de 12 en 18 jaar die houden van de natuur, graag de handen uit de mouwen steken, intussen nieuwe dingen leren en genieten van buiten. Zij zijn altijd verbonden aan een Nationaal Park.

Zaterdag 22 juni hadden de Junior Rangers van het Dwingelderveld hun laatste bijeenkomst. Afgelopen jaar hebben de Junior Rangers een paar maal gewerkt in hun adoptie-terreintje bij Taribush. Daar hebben zij een jeneverbes struweel vrijgemaakt van vogelkers, dennetjes, bramen en nog meer struikgewas.

Als dank voor al dat werk mochten zij met hun boswachter van Staatsbosbeheer, Hans Kruk, naar het ecoduct over de A 28. Bij hoge uitzondering, want ook al is het door mensen aangelegd, het is voor verschillende diersoorten een essentieel stukje natuur geworden. Rust is een belangrijke voorwaarde voor dieren om daarover heen te durven lopen, rennen, hippen, glijden, kruipen en daarom mag niemand daar zomaar komen.

Dat ecoduct is de verbinding voor allerlei soorten dieren, groot en klein van het Dwingelderveld en het Terhorsterzand. De strook is helemaal ingericht op allerlei diersoorten, reeën, adders, konijnen, vossen en nog meer. Zo kunnen groepen van buiten het Dwingelderveld toch dit natuurterrein bereiken en zich mengen met hun soortgenoten. Onderweg kregen de Junior Rangers veel uitleg over de ontwikkeling van het Dwingelderveld, de waterstand in en buiten het Dwingelderveld, de

Eikenprocessierups

Een hot item deze en afgelopen zomers. Zelfs in Ansen, het dorp waar ik woon, hebben ze gevonden, die processiegangers. Als je geluk hebt blijft het bij (lichte) irritatie en of jeuk wanneer je in aanraking komt met de brandharen van de

eikenprocessierups (of de brandharen met jou). Ergere klachten zijn ook mogelijk, maar daar zal ik het nu niet over hebben. We moeten ons (letterlijk en figuurlijk) niet uit het veld laten slaan.

Een gedachte die me wel eens bezig houdt is het feit dat we misschien een probleem "over onszelf afgeroepen" hebben door de aanplant van zoveel en alleen maar eiken langs vele wegen. Was variatie in vegetatie niet veel beter geweest? Een voorbeeld van verscheidenheid aan vegetatie:

De foto's laten een weg zien waar veel beuken staan. Er staat maar een enkele eiken-

boom. In de verte zie je naaldbomen. Deze situatie zou de eikenprocessierups wel weren, zou je denken. En wat zie ik in een jonge, nog lang niet volgroeide eik??? een nest van de eikenprocessierups. Hoe zijn die processiegangers daar gekomen? Vanuit het dennenbos? Via de lange beukenrij? Vanuit mijn dorpje, door de weilanden, naar die ene kleine eikenboom? Of is dat nest weggewaaid tijdens een zuidwester storm en daar blijven hangen?..... De bermen in de buurt worden goed onderhouden, met veel variatie aan begroeiing. Is er nog hoop?.....

Prettige vakantie/zomer/najaar allemaal!

Wilma Talen

Seizoensafsluiting op het Holtingerveld

Er waren 15 leden tijdens de seizoensafsluiting op vrijdagavond 27 juni. We hadden het gezellig: eerst koffie in het nieuwe restaurant OER, met heerlijke koek van Roel. We konden even de nieuwe poort van het Holtingerveld bekijken. Inderdaad een mooi punt om hiervandaan excursies te organiseren. Daarna een rondleiding van Frits waarbij we samen met ieders inbreng aan elkaar het verhaal van het Holtingerveld vertelden.

Dat is een lange geschiedenis, het begint eigenlijk al met de voorlaatste IJstijd waarin het reliëf van het Holtingerveld zijn vorm kreeg. Daarna natuurlijk de tijd van de rendierjagers, waarvan veel sporen zijn aangetroffen die gedeeltelijk te zien zijn in het Oermuseum in Diever. Toen de hunebedbou-

wers vertegenwoordigd door twee grote hunebedden. Ook zagen we bovenop grafheuvels uit de IJzertijd. Die zijn kleiner dan die uit de Bronstijd, zoals te zien op het Dwingelderveld.

En dan natuurlijk de sporen van de tweede wereldoorlog die er hier flink in heeft gehakt met de aanleg van een militair vliegveld door de Duitsers, compleet met de bouw van hangars, wat door de Geallieerden meerdere keren gebombardeerd is met tweeduizend bommen die ook hun sporen in het landschap hebben nagelaten.

Inmiddels zijn sommigen van die hangars juweeltjes aan het worden omdat ze helemaal aan de natuur overgelaten worden. En we zagen bloeiende gevlekte orchissen. Na de excursie een gezellige nazit met eigengemaakt sap en veel aardbeien uit de moestuin.

Ans Lutgerink

Slootjesdag

Jaarlijks in juni houdt het IVN overal in Nederland slootjesdagen. In Westerveld was er op zondag 16 juni een slootjesdag aan het strandje aan de Oude Vaart bij Uffelte. Ongeveer 20 kinderen met hun ouders, grootouders en jongeren hebben gevist en gekeken wat er allemaal in het water te vinden was. Enthousiaste reacties, want we vingen zoveel! Kreeften, modderkruipers, visjes, libellelarven, watertorren en nog veel meer. Volgend jaar weer, zei het publiek

Vleermuizenexcursie

Nacht van de Vleermuis

In het kader van de Nacht van de Vleermuis organiseert IVN Westerveld vrijdag 23 augustus een vleermuis excursie o.l.v. Guido Nijland en Ans Lutgerink. We beginnen om 20.30, bij het info bord van Drents Landschap op Rheebruggen, met een kort verhaal over vleermuizen. Daarna gaan we kijken en luisteren naar deze toch weinig bekende dieren.

Er zijn batdetectors (apparaten om vleermuisgeluid hoorbaar te maken) aanwezig. De excursie is gratis.

Route: Bij de 2e Uffelter brug (de zuidelijke) de Drentse Hoofdvaart over en dan na de Oude Vaart eerste weg links (Anserweg). Op de volgende hoek bij het info-bord van Drents Landschap verzamelen we om 20.30 uur

Graag van tevoren opgeven via www.ivn-westerveld.nl.

Botanische reiservaringen uit Kirgizië

De flora van Kirgizië is erg rijk. In dit land, dat iets meer dan vier keer zo groot is als Nederland, groeien meer plantensoorten dan in heel Europa. En het landschap is zeer gevarieerd: je vindt er steppen, woestijnachtige gebieden, beekdalen, hooggebergte, grazige weiden en beekdalen. Begin juli namen we deel aan een botanische reis door dit Centraal-Aziatische land.

Kirgizië is een bergachtig land en maakt voor een deel uit van de Tian Sian-bergketen die zich uitstrekt van China, Kazachstan, Kirgizië en Oezbekistan. Ruim de helft van het land ligt dan ook boven de 3000 meter. Het land wordt ook wel het 'Zwitserland van Centraal-Azië' genoemd. Het klimaat is er daarom gevarieerd. In de lager gelegen delen, zoals in de hoofdstad Bishkek, kan het 's zomers heet zijn, zo hebben we gemerkt. Kom je hoger dan wordt het aangener, of soms zelfs fris.

Kyrgyzstan of Kirgizië maakte vanaf de 19e eeuw deel uit van het Russische rijk, later werd het land een deelstaat van de Sovjet Unie. Sinds 1991 is het land onafhankelijk. Het land is in vergelijking met de omliggende landen relatief democratisch en

veilig. Je kunt er als toerist zonder visum zestig dagen verblijven.

Naast etnische Kirgiezen, een nomadenvolk dat een Turkse taal spreekt, wonen er in het land ook Russen, Oezbeken, Dungan (Chinese moslims) en Oeigoeren. Het land is daarom cultureel zeer gevarieerd. Je ziet dat zeker in een grote stad als Bishkek, bijvoorbeeld in de grote Osh bazar. Kirgiezen zijn een nomadenvolk die met hun yurts, paarden en schapen rondtrokken.

Hoewel ze nu voor het merendeel in huizen wonen, hebben Kirgiezen nog veel van hun nomadische cultuur behouden. Paarden spelen nog steeds een belangrijke rol in het leven. En yurts vind je nog op heel veel plaatsen in het land. Sommige Kirgiezen leven 's zomers nog in een jailoo of yurtenkamp in de bergen. En regelmatig zie je een yurt op het erf staan.

De reis stond onder leiding van de Nederlander Brian Kabbes en zijn Kirgizische vrouw Meerim Kozhosova. Brian Kabbes is een kweker uit Suameer met een enorme planten kennis.

Ik ken hem omdat hij ooit leerling was op de tuinbouwschool in Frederiksoord. Samen met zijn vrouw heeft hij ons in tien dagen een indruk gegeven van de enorme rijkdom van de Kirgizische flora en van de cultuur.

De eerste twee dagen van onze reis verbleven we in de hoofdstad Bishkek. Die stad ligt in het noorden van het land in een breed rivierdal grenzend aan Kazachstan. Omdat de stad laag ligt, is het er heet, zo'n 35°C. Vanuit die stad bezochten we het nationaal park Ala-Archa dat aan de voet van het Tian Shan gebergte ligt. Naamgever van het park is een jeneverbessort *Juniperes semiglobosa* of in het Kirgizisch Ala archa. Die jeneverbes speelt een belangrijke rol in de Kirgizische cultuur. Door takken te

verbranden, kun je kwade geesten verdrijven. Een van onze gastvrouwen in het pension in het noordoosten van het land voerde bij onze aankomst die ceremonie ook uit.

Meer in het oog springend was de talrijke aanwezigheid van *Eremurus tianschanicus*, de naald van Cleopatra. Tijdens een lange wandeling door het nationaal park verwonderden we ons over de vele planten: *Nepeta nuda*, *Clematis*-soorten en het wonder-schone tijgerklokje *Codonopsis clematidea*.

Ons volgende verblijfplaats was een pension in Kayyngdy, een boerendorpje in de Chong Kemin-

vallei. Vanuit dat pension maakten we wandeling door de steppenvegetatie. Hoewel het een nationaal park is, mogen boeren de steppen af en toe gebruiken voor de teelt van aardappelen of om er hooi te maaien. De kleiige kalkrijke grond is er erg vruchtbaar. Na de aardappelteelt wordt dat perceel weer met rust gelaten en ontwikkelt er zich een indrukwekkende steppevegetatie met esparcette (*Onobrychis arenaria*), een plant uit de vlinderbloemigenfamilie. Naast esparcette vind je er meer soorten zoals *Perovskia srophulariifolia*, *Dictamnus angustifolius* – de vuurwerkplant – vele anjersoorten en in de lager gelegen

delen de indrukwekkende planten van *Ligularia macrophylla*.

Bij dat pension aten we altijd in een yurt. De wanden en vloer van de yurt zijn rijk gedecoreerd met kleden – shyrdaks – die voorzien zijn van traditionele Kirgizische symbolen. Die patronen symboliseren bijvoorbeeld vriendschap, rijkdom of voorspoed. Het belangrijkste onderdeel van de yurt vind je in de top: de tunduk. Dat is een houten raamwerk dat alle onderdelen van de yurt verbindt. Die tunduk staat ook centraal in de vlag van Kirgizië als symbool van verbinding van alle mensen in het land.

Onze derde verblijf was in Bokonbaev, een stadje aan de zuidkant van het grote Ysykköl-meer, een bergmeer met een lengte van bijna 200 kilometer. Vanuit dat stadje, waar we vier dagen verbleven, maakten we uitstapjes naar steppen, bergvalleien, semi-aride tot woestijnachtige gebieden. We wandelden door een diepe kloof. De diepblauwe *Perovskia abrotanoides*, een lipbloemige maakte diep indruk. Twee keer eindigde de wandeling door zo'n gortdroog gebied aan de oever van het grote meer waar we van de gelegenheid gebruik maakten om te zwemmen in dit verfrissende lichtzilte water.

Wij – Ans, Guido, Nel en Jan – hebben samen honderden foto's gemaakt. Mogelijk dat we komende winter een keer wat meer van onze reis kunnen laten zien.

Jan Nijman

Slootjesdag, foto Ans Lutgerink